

Приказ књиге: Мишел Фуко, *Поредак дискурса*, Karpos Books, Лозница, 2007.

Приказ књиге „Поредак дискурса“ Мишела Фукоа, коју је недавно објавила издавачка кућа Karpos Books (превод Дејана Аничиха) почећемо проблемом *почетка* дискурса, а не поретка дискурса. И сам Фуко се у овом предавању, које је било његово приступно предавање на Колеж де Франсу, суочава са овим проблемом. Ево шта он каже: „Жеља каже: „Сама не бих волела да ступим у овај ризични поредак дискурса; не бих желела да имам ништа са оним што је пресудно и одлучујуће у њему... А институција одговара: „Не треба да се плашиш почетака; ми смо сви овде да би ти показали да дискурс припада поретку закона, дуго смо чекали на његову појаву, за њега је припремљено место које му указује част, али га разоружава; и ако дискурс понекад има неку моћ, она потиче од нас и само од нас.“ (7) У овом Фуковом фиктивном колебању између дискурса који би сигурно наишао на одобравање у публици и институцији – и не само на одобравање него и на лако разумевање – и друге врсте дискурса која би била чуднија и неразумљивија, али потенцијално плоднија јер би се кретала по досад неистраженом простору, огледа се дилема која стоји пред сваким теоријским почетком. Први дискурс донеће друштвени успех, рутинско одобравање, други ће донети изузимање, оспоравање и неразумевање. Шта изабрати?

Тај избор није лак јер се овде ради о разлици између дискурса која је често за саме субјекте неприметна, будући да сам дискурс и његова скривена правила, иако актуелно делују на праксу субјеката, могу у великој мери бити несвесни. Ако се у дискурсу, на сублимиран начин, скупљају најинтимнији или најпотиснутији елементи стварности, који често крију тајне резерве воље за моћи онда ће пут ка њима вероватно бити препречен слепим мрљама које онемогућавају приступ. Фуко у овом предавању оцртава овај специфичан предмет којим намерава да се бави. Тај предмет је умногоме варијанта предмета филозофије уопште, а то су норме које структуришу јавни говор и начин мишљења у једном друштву. Те тајне норме дискурса или дискурс сам, ако његов појам ограничимо само на те норме, јесу предмет који постоји и који је кључан за формирање заједнице, а који није позитиван предмет, што значи да ће у потпуности измицати оним истраживачима који имају позитиван приступ усмерен на „чињенице“ и који ће зазирати од спекулације. Овде спекулације ни нема, али има тог откривања нечег што структурише оно што је позитивно, а да само није „позитивно“, јер је недоступно чулима.

Можда је најбоље да појам дискурса приближимо преко наше тренутне ситуације. Код нас у Србији имамо саме две доминантне форме дискурса (можда се може говорити и о трећој, али она је у некој форми владајуће дефанзиве) Први дискурс *памти зло које су нам учинили други*

, схвата то зло као израз понижавања и онда дискурс усмерава ка поновном успостављању достојанства, преко норме да после тог зла не желимо да имамо са тим другима ништа. То је дискурс српства, аутентичности, антиевропејства, религиозности у којој је националност наглашена. Други дискурс

памти зло које смо ми учинили

, и пошто сматра да је то зло учинило да се испадне из припадности заједништва са Европом или остатком

ех

-Југославије, тражи да се то зло некако плати, призна, како би се тако преко признања које тражи Европа повратило заједништво, више заједништво тог дела јавности него целог српског народа, са околином. Баците поглед на ове две стране јавности па ћете видети на чак и насумичним избором текста долазите до неке од ове две варијанте. Шта је проблем са овим дискурсима? Најпре, то што они једнозначно почивају на две жеље. Први на жељи за повратком достојанства, други на жељи за повратком заједништва. И један и други став, иако се представљају као ставови у којима се огледа објективна истина, заправо представљају пуки, догматични израз ове две жеље. Први став, будући да жели да поврати достојанство не признаје било какво зло које је учињено другима, или бар говор о њему одбацује као израз двоструких стандарда, пристрасности или неправде, други став пак не види зло које је учињено нама као групи, јер ту исту чињеницу не желе да виде ни они са којима се тежи обнови заједнице (Европа, државе Ех

-Југославије). При том се и један и други став, иако су скоро потпуно идиосинкратични и необјективни, представљају се као једини могући морални ставови, истовремено наводећи онај други став као главни разлог за властиту позицију. Једни кажу: Треба да се стидите себе (тога што сте радили деведесетих), други у томе виде двоструки стандард и улагивање другој страни у рату и кажу да не желе да се стиде, а да одбијају и да разговарају у контексту у коме треба да се стиде. Проблем је, дакле, у томе што се за задовољавање ових неотклоњивих жеља бирају погрешна средства: код првог прекид са околином, партикуларизам, а код другог задовољавање жеља оног агресивног другог, који у ствари не жели да се помири, него да настави рат.

Фукоа треба читати управо зато што његови појмови помажу да се о оваквим непозитивним, а присутним, нормама мисли боље. Дискурс је место где се преплићу жеља за знањем и жеља за моћи, претензија на објективност и идиосинкразија, пристрасност и жеља за резултатом који није у интересу свих него само у интересу онога ко дискурс води. Сам Фуко преферира да говори о дискурсу који обликује говор о истини, сексуалности, лудилу, праву, медицини, показујући како сви ови дискурси бивају моделовани, не према предмету, него према неисказаним потребама, потпуно супротно

наивној представи о знању.

Ово све говори о релативности са којом нас суочава Фуко. Немамо знање које су кумулативно развија гомилајући све више чињеница, него имамо режиме дискурса знања који се умногоме арбитрарно појављују, увек наново изражавајући неке односе моћи. И увек носећи одору ослобађајуће истине или успостављања реда или заштите од опасности или било чега другог чему одговара нека базична људска потреба. Али, да би се до краја схватила та релативност треба имати на уму једну поенту. Фуко и његова генереција озбиљно схватају истину, чак и када је релативизују. Томе мислим да је такође радије допринео контекст, него сами аутори, мада су и они, наравно, важни. Свет у коме је Фуко живео је још увек свет у коме доминирају два блока који оба озбиљно схватају своје истине. Утолико је и потпокопавање тих истина које Фуко преузима на себе, пре једна радња која још рачуна на истину, него што је додатно заравнање већ заравнатог терена на коме обитавамо ми данас. Данас говорити о релативности свега, само потцртава кључну норму владајућег дискурса, док је у Фукоово време то било потпокавање идеолошких палнина које су тражиле апсолутни статус. Ми данас не можемо знати шта би тај насмејани ћелавец са слика говорио, ако би говорио ишта. Тајна је у томе да је идеологији и дискурсу који је изражава свеједно која ће бити водећа парола: хоћете да верујете у историјску мисију, научно знање историје итд – ми ћемо то искористити да постигнемо своје циљеве, али ако хоћете да верујете да је све релативно и да истина не постоји, ми ћемо и то искористити за своје циљеве.

На интернету се може наћи једна дискусија из седамдесетих између Фукоа и Чомског, где дијалог отприлике иде у правцу да Чомски сматра да треба трагати за идејом правде, док Фуко само понавља „Чија правда, која правда?“ покушавајући да нагласи да жели да поткопа сваку идеју правде, вероватно са ставом да је свака само израз моћи и да ниједна није заиста универзална. Иако је Фуко данас чак популарнији аутор, чини се да овај наивни став Чомског има оправдање. Данас би занимљивије питање било: Шта ако би Фуко морао да се ипак одлучи за једну идеју правде, да из те негативне фазе пређе у позитивну, шта би тада рекао? Или, пошто се и по самом Фукоу дискурси у историји смењују непредвидиво, без неке унапред одређене логике и реда, која искључења и забране формирају данашње дискурсе? Ова књига омогућава добар старт у вези ових питања.